

Мурашов Д. В.

Державний торговельно-економічний
Університет

d.murashov_fmtp_18_24_b_d@knute.edu.ua

м.Київ

ЧИ МАЮ Я ПРАВО НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ СЕБЕ?

«Краще, щоб сто винних unikли покарання, ніж щоб постраждав один невинний». – Бенджамін Франклін

Право не свідчити проти себе є одним із фундаментальних прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини (далі - ЄКПЛ) та практикою Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Це право є гарантією, що забезпечує особу від свавілля держави та притягнення до відповідальності.

Історично цей принцип був започаткований ще за часів римського та канонічного права: *Nemo tenetur se ipsum accusare* - «ніхто не зобов'язаний звинувачувати себе» .

В Україні це право гарантується Конституцією України, зокрема статтею 63, яка передбачає, що особа має право на відмову давати показання проти себе та членів її родичів. Крім того, реалізація цього права передбачена у статтях Кримінального процесуального кодексу України, який встановлює, що жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення та має право не свідчити проти себе.

Проаналізувавши ці положення, можна дійти висновку, що законодавець забезпечує можливість особі unikнути покарання від самовикриття. Формально це може створити ситуацію, коли вина особа не визнає свою вину. Проте найгірший сценарій, коли невинна особа буде змушена визнати факт скоєння кримінального правопорушення. У такому разі постає питання щодо дотримання принципу справедливого судового розгляду та загальноположних прав та свобод людини. Тому визнання особою винною повинно відбуватися незалежно від показань підозрюваного, а саме держава повинна довести вину. Тому право на мовчання не є ухиленням від правосуддя, а є забезпеченням прав людини. Також слід зазначити, що свідчення, як вид доказу, не завжди є прямими доказами, тому обов'язок доведення вини покладається на державу.

Проте реалізація цього права зіштовхується з низькою труднощів. На практиці виникає ряд проблем. Ознайомлюючись з реєстром судових рішень, часто фіксуються випадки, коли правоохоронні органи застосовують фізичний чи психологічний тиск проти підозрюваного, з метою отримання показань, поширеними є ситуації проведення неофіційних допитів або створення умов, що спонукають особу до каяття.

Верховний Суд сформулював правову позицію про те, що показання, отримані працівниками поліції на місці подій без роз'яснення особі права на захист та право зберігати мовчання, не можуть бути допустимим доказом визнання винуватості цієї особи у вчиненні кримінального правопорушення. Такий підхід є особливо важливим з огляду на те, що особа на місці події може перебувати у стані стресу чи шоку і, не усвідомлюючи своїх прав, надавати необдумані пояснення.

Як зазначає практика ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» докази, які отримані з порушенням права на мовчання та права не свідчити проти себе та здобуті за допомогою методів примусу чи утиску всупереч волі обвинуваченого, не можуть бути аргументом для визнання судом вини.

Сутність права не свідчити проти себе полягає в тому, що особа має можливість мовчати. А в кримінальному процесі очікується, що людина захищатиметься, пояснюватиме свою позицію та наводитиме аргументи. Проте саме право на мовчання забезпечує свободу вибору: говорити чи не говорити, і коли саме це робити?

У суспільстві сформувався своя позиція щодо цього права, яка трактується так: мовчання є абсолютним та безапелюційним проявом вини. Однак така позиція є некоректною та порушує принцип презумпції невинуватості.

Згідно цього принципу особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена в законному порядку.

Не менш важливим є питання меж цього права. Право на мовчання не є безмежним і не означає повної безкарності. Воно стосується виключно захисту особи від примусового самовикриття, але не звільняє від обов'язку дотримуватися інших процесуальних вимог. Зокрема, особа не може відмовитися від участі у слідчих діях, передбачених законом, якщо вони не пов'язані із наданням вербальних показань.

Водночас саме на цьому етапі виникає ризик порушення гарантій справедливого судового розгляду. Зокрема, фіксуються порушення судового розгляду, коли примусове відібрання біологічних зразків слідчим з метою доведення вказаного порушує ст. 6 ЄКПЛ, відповідно до якої проведена на підставі такого відібрання зразків експертиза буде недопустимим доказом

Відповідно до практики ЄСПЛ, зазначено, що кожна людина має право не свідчити проти себе, при цьому мається на увазі не лише надавати свідчення, а також не свідчити проти себе мовою свого тіла.

Варто також зазначити, що право не свідчити проти себе поширюється не лише на підозрюваного чи обвинуваченого, а й на свідка. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, членів своєї сім'ї та близьких родичів. Це означає: особа може бути викликана як свідок, однак фактично перебувати під підозрою. У таких випадках правоохоронні органи часто використовують статус свідка як інструмент для обходу права на захисника та права зберігати мовчання. Така практика суперечить статті 6 ЄКПЛ, яка захищає справедливість судового розгляду в цілому, а не лише на окремих його стадіях.

Право не свідчити проти себе є важливою складовою забезпечення справедливого судового розгляду. Незважаючи на законодавче закріплення, застосування цього права стикається з різними порушеннями з боку правоохоронних органів. Позиції Верховного суду та ЄСПЛ є гарантією реалізації цього права. Для ефективного захисту цього права необхідне не лише вдосконалення законодавства, а й обов'язкове роз'яснення прав з першого моменту контакту з правоохоронцями, та дотримання законодавства та міжнародних договорів.